

OCENA ŚRÓDOKRESOWA – SPRAWOZDANIE

Studia w Szkole Doktorskiej rozpoczęłam z planem stworzenia pracy dotyczącej problemów konserwatorskich w obszarze technologii i konserwacji obrazów współczesnych, której pierwotny tytuł brzmiał: „Konserwacja malarstwa współczesnego. Usystematyzowanie aktualnych badań dotyczących konserwacji współczesnych warstw malarskich w kontekście polskiej sztuki i doświadczeń polskich konserwatorów”. Dysertacja doktorska miała opierać się w znacznym stopniu na analizie literatury (przede wszystkim zagranicznej) dotyczącej problemów konserwatorskich obrazów sztalugowych XX w., które wynikają ze stosowania przez artystów nowych, syntetycznych spoiw oraz farb komercyjnych produkowanych na szeroką skalę. Metodykę miała stanowić analiza literatury oraz rozmowy z konserwatorami. Efektem miało być podsumowanie problematyki w formie opracowania. Praca miała być poparta studiami przypadku w postaci konserwacji obrazów o problematyce charakterystycznej dla technologii i konserwacji malarstwa współczesnego. To były pierwotne założenia, jednak w trakcie pracy nad tym tematem pojawiły się pewne refleksje, które doprowadziły do przeformułowania tematu i założeń. Poniżej przedstawiam realizację poszczególnych etapów i kierunek, w którym rozwinęła się praca.

W opisie zamieszczam hiperlinki, które odsyłają do plików dokumentujących realizowane kroki. Zawierają one więcej szczegółów, są uzupełnieniem głównego tekstu sprawozdania. Linki te działają sprawnie, gdy dokument jest otwierany w programie Adobe Acrobat Reader (nie działają, gdy plik otwierany jest on-line). Plik „Sprawozdanie K. Wolczyńska” i folder „Dokumenty utajnione” muszą znajdować się w jednym folderze, żeby hiperlinki działały poprawnie. Jeśli nie udaje się otworzyć plików przez link, to można odnaleźć je w załączonym folderze o nazwie „Dokumenty utajnione”. Mają one taką samą nazwę jak w poniższym tekście, są pogrupowane wg semestrów.

I semestr (X 2020 – II 2021): konserwacja obrazu współczesnego

Jest to studium przypadku obrazujące specyficzne problemy konserwacji malarstwa współczesnego. Konserwacji poddano obraz autorstwa Jadwigi Maziarskiej będący własnością prywatną. Nie jest znany czas powstania dzieła, ale z analizy jej twórczości wynika, że były to zapewne lata 80/90. Jest to obraz prawdopodobnie olejny na płótnie (prawdopodobnie lnianym), nie pokryty warstwą werniksu. Obraz był w bardzo złym stanie. Zasadniczym problemem było odspojenie znacznej powierzchni warstwy malarskiej od warstwy zaprawy.

Szacowałam, że nawet 75% powierzchni warstwy malarskiej wymagało ponownego przytwierdzenia do podłoża. Obraz w swojej historii był narażony na incydent nagłego znacznego podniesienia wilgotności, co w korelacji z jego budową technologiczną mogło być przyczyną tak dramatycznego pogorszenia stanu zachowania.

Zdjęcia pokazujące stan zachowania:

[OBRAZ PRZED KONSERWACJĄ](#)

[ZBLIŻENIE NA ODSPOJONĄ WARSTWĘ MALARSKĄ](#)

[ZBLIŻENIE NA PRZEMIESZCZONE FRAGMENTY](#)

Współczesne obrazy mogą zawierać w warstwie gruntu tlenek cynku (biały pigment – biel cynkowa), który w reakcji z farbą olejną (dokładniej z zawartymi w niej kwasami tłuszczowymi) może utworzyć tzw. mydła cynkowe (karboksylany cynku). Tworzą się one wówczas pomiędzy warstwami zaprawy i farby prowadząc do odspojenia warstwy malarskiej. Podwyższony poziom wilgotności w otoczeniu sprzyja powstawaniu tego zjawiska.

By doprowadzić obraz do dobrego stanu jedynym rozwiązaniem było skrupulatne, miejscowe podklejanie (przywracanie adhezji) odspojonych fragmentów. Ważną kwestią było odpowiednie dobranie spoiwa (kleju, lepiszcza) do wykonania zabiegu. Najczęściej stosowane środki do konsolidacji są błyszczące. Przy matowym, niewerniksowanym obrazie widoczne byłyby ślady podklejania, co wpływałoby na estetyczny odbiór dzieła. Podczas konserwacji obrazów, które oryginalnie nie były werniksowane (zatem zapewne nie będą werniksowane – co dotyczy wielu obrazów nowoczesnych i współczesnych) dobranie odpowiedniej substancji konsolidującej jest szczególnie istotne. Wybór padł na klej przygotowywany na podstawie japońskich glonów Funori, który prezentuje bardzo dobre właściwości adhezyjne oraz po wyschnięciu jest matowy, dzięki czemu nie uwidacznia się na matowych powierzchniach.

Praca była niezwykle czasochłonna – fragmenty warstwy malarskiej, centymetr po centymetrze, wymagały wstępnego uelastycznienia (przy pomocy ciepłego powietrza), następnie doklejenia i pozostawienia do wyschnięcia pod dociskiem. Należało również odpowiednio umiejscowić przemieszczone fragmenty, których było mnóstwo. Po zakończeniu zabiegu konsolidacji konieczne było uzupełnienie utraconych fragmentów farby – rekonstrukcja impastów oraz retusz. Efekt wykonanej pracy jest zdecydowanie zadowolający – obraz powrócił do stanu, w którym jest możliwa jego pionowa ekspozycja.

[OBRAZ PO KONSERWACJI](#)

[WIDOK Z BOKU](#)

Więcej zdjęć obrazujących przebieg działań znajdują się w pliku:

[Krótka dokumentacja fotograficzna](#)

Szczegółowy opis przeprowadzonych zabiegów znajduje się w pliku:

[DOKUMENTACJA PRZEPORWADZONYCH ZABIEGÓW KONSERWATORSKICH](#)

Problemy konserwatorskie dotyczące powyższego obiektu są specyficzne dla nowoczesnych i współczesnych obrazów. Można je ująć w następujące sformułowanie:

Konsolidacja odspojonej warstwy malarskiej niewerniksowanego obrazu

Problem konserwacji tego obiektu obrazuje trzy zagadnienia:

Odspojona powierzchnia malarskiej dotyczący zawierających biel cynkową	znaczną warstwę → Problem obrazów w zaprawie	Werniksowanie/brak werniksu → konserwatorskie intencji artysty	→ podejście wobec wobec	Konsolidacja warstwy malarskiej obrazu bez werniksu → technologia konserwacji (dobór konsolidującego) wobec estetyki obrazu
---	--	---	-------------------------------	---

II semestr (II 2021 – IX 2021): studia literaturowe; stworzenie bibliografii literatury przedmiotu

Po przeprowadzeniu konserwacji obrazu podjęłam się stworzenia kompleksowej bibliografii i lektury pozyskiwanych publikacji. W plikach: [Bibliografia](#) i [Bibliografia polska](#) przedstawiam opracowane listy literatury przedmiotu.

W trakcie zgłębiania literatury, ważną refleksją było dla mnie to, że nie mamy informacji, czy nowopowstałe spoiwa docierały do Polski, a jeśli tak to w jaki sposób. Wiadomo z przekazów ustnych, że z uwagi na sytuację polityczną drugiej połowy XX wieku napływ nowości do Polski był ograniczony. Dlatego też rodziły się pytania: czy było jakieś opóźnienie w dostępności do materiałów malarskich względem tych stosowanych *na Zachodzie*? Czy wszystkie rodzaje farb/spoiw były dostępne w czasach PRL w Polsce (np. farby *nitro*, farby akrylowe rozpuszczalnikowe)? Jaki był dostęp artystów do tych materiałów? Okazało się, że pierwotne założenie umiejscowienia problemu konserwacji współczesnych obrazów w kontekście polskim jest niemożliwe z powodu braku publikacji odnoszących się do tego tematu. Co więcej,

uświadomiłam sobie, że znalezienie odpowiedzi na powyższe pytania jest najpilniejszym problemem do rozwiązania. Szczególnie, że jest jeszcze możliwość rozmowy z osobami, które pamiętają ten czas, choć równocześnie wiele osób, które mogłyby dużo powiedzieć, już odeszło. Na tym etapie wykluwa się pomysł zmian. Po konsultacji z promotorką postanawiam przeprowadzić kilka rozmów z artystami. Pojawiają się pierwsze wstępne wnioski, które sugerują, że warto zastanowić się nad zmianą kierunku pracy i przeformułowaniem tematu. Wykaz zrealizowanych wywiadów znajduje się w tabeli poniżej.

Imię i nazwisko rozmówcy	Opis osoby, daty	Data spotkania
Marian Warzecha	artysta malarz (ur.1930 – zm. 2022);	26.07.21
Prof. Adam Brincken	artysta malarz (ur. 1951)	25.08.21
Janusz Tarabuła	artysta malarz (ur. 1931)	30.08.21
Bettina Beres	artystka malarka (ur. 1958), córka artystów Marii Pinińskiej-Beres (ur. 1931 – zm. 1999) i Jerzego Beresia (ur.1930 – zm. 2012)	20.08.21
Prof. Paweł Taranczewski	artysta malarz (ur. 1940)	23.09.21
prof. Allan Rzepka	artysta malarz (ur. 1940 – zm. 2022),	Próbowałam nawiązać kontakt we wrześniu 2021, jednak dostałam odmowę możliwości przeprowadzenia rozmowy.

Scenariusz każdej rozmowy jest opracowywany na podstawie matrycy pytań:

Matryca pytań: [plik pytania](#)

III semestr (X 2021 – I 2022): ostateczne przeformułowanie tematu, dalsze wywiady, realizacja zadań

Promotorka pracy prof. Zofia Kaszowska zaproponowała skonfrontowanie pomysłu zmiany tematu pracy z szerszym gronem specjalistów. Spotkanie miało miejsce 23.11.21, polegało na prezentacji toku prowadzenia pracy przez doktorantkę oraz dyskusji doktorantki i promotorki z komisją. Komisja przychyliła się do zmiany tematu.

Sprawozdanie dostępne jest w linku: [Sprawozdanie ze spotkania z komisją](#)

Również po zmianach w IPB zaakceptowała je Rada Szkoły Doktorskiej. Nowy temat klaruje się w następującym brzmieniu: „**Farby i spoiwa malarskie stosowane w malarstwie sztalugowym w Krakowie w latach 1945-1989**”.

Dokument [Informacja dot. zmian w IPB - K. Wolczynska](#) zawiera zwięzły opis decyzji dotyczącej zmiany tematu.

Metody badawcze pozostają podobne – pierwotnie również zakładałam wywiad jako jedną z form badań. W nowym planie zmienia się nieco charakter informacji, które chciałabym pozyskać, a więc i osoba rozmówcy. Uzupełnieniem tego rodzaju badań mają być badania technologii obiektów. Temat pracy ulega więc zawężeniu, a ciężar pracy przechyla się bardziej w stronę rozmów i badań fizykochemicznych, niż w stronę analizy literatury przedmiotu, która jednak nadal pozostaje jedną z proponowanych metod.

Dodam, że realizacja wywiadów w okresie jesieni i zimy 2021 była bardzo trudna z uwagi na pandemię Covid19, tym bardziej, że moje spotkania dotyczyły osób starszych, a ja sama byłam w zaawansowanej ciąży. Przewidując sytuację chciałam zrealizować jak najwięcej spotkań latem 2021, zakładając powrót do prowadzenia badań po urlopie macierzyńskim.

Powstała wówczas rozbudowana lista osób, z którymi chciałabym przeprowadzić rozmowy:

plik: [Lista nazwisk osób do realizacji wywiadów](#), która ciągle jest uzupełniana i zmieniana.

W tym okresie praca skupia się więc na działaniach teoretycznych – przede wszystkim jest to pozyskanie obiektów do realizacji badań technologicznych oraz aplikowanie o dostęp do aparatury badawczej w ramach konkursu organizowanego przez Stowarzyszenie E-RIHS.

Realizacja Zadania 1 z harmonogramu IPB – wybór obrazów do badań technologicznych

Nawiążuję kontakt z instytucjami (krakowskie muzea sztuki i galerie) z prośbą o udostępnienie obiektów do badań technologicznych. Są to:

1. MOC AK
2. Muzeum ASP
3. Galeria Starmach
4. Galeria Zderzak

Trzy z nich wyraziły otwartość na współpracę, jedna odrzuciła taką możliwość. Warto zaznaczyć, że badania spoiw malarskich są badaniami mikroinwazyjnymi. Oznacza to, że konieczne jest pobranie przy pomocy skalpela bardzo niewielkich rozmiarów próbki farby (warstwy malarskiej). Aktualnie nie ma metody badawczej, która pozwoliłaby zbadać spoiwo farby, a nie wymagałaby tej niewielkiej ingerencji w obiekt. W toku korespondencji otwartość na badania technologiczne wyraziły Muzeum ASP, Galeria Starmach i Galeria Zderzak. MOC AK nie wyraził zgody na przeprowadzenie badań mikroinwazyjnych. W linku poniżej załączam wycinki z korespondencji mailowej:

[ZADANIE 1 Wybór obrazów do badań technologicznych](#)

Kryteria wyboru obiektów do badań:

Podstawowym kryterium jest czas i miejsce powstania dzieła – obrazy stworzone przez artystów krakowskich w okresie 1945-1989. Jak dotąd dostęp do obiektów został mi umożliwiony przez instytucje. Chciałabym włączyć w badania również obrazy autorstwa moich rozmówców znajdujące się w prywatnych zbiorach - badania fizykochemiczne stanowiłyby wówczas formę weryfikacji pozyskanych informacji. Dążę do tego, jednak nie jest to ścisłym wymogiem. Niemniej jednak uważam, że wybór pewnej przekrojowej grupy obiektów, które znajdują się w rozpoznawalnych kolekcjach da ważną informację na temat interesującego mnie okresu.

Poniżej znajdują się linki odsyłające do opracowanych list obiektów:

1. [Lista wytypowanych obiektów – MOC AK](#) - utworzona w oparciu o informacje o kolekcji dostępne na stronie internetowej MOC AK-u.

2. [Lista wytypowanych obiektów - Muzeum ASP](#) - utworzona podczas kwerendy (25.10.21) na podstawie informacji zawartych w księdze inwentarzowej oraz w trakcie wizyty w magazynie Muzeum ASP (08.03.23) oglądając obiekty bezpośrednio.
3. [Lista wytypowanych obiektów - Galeria Starmach](#) - utworzona w październiku 2021, zweryfikowana w marcu 2023 podczas spotkania, na którym udostępniono obiekty do pobrania próbek.
4. [Lista wytypowanych obiektów - Galeria Zderzak](#) - utworzona w oparciu o informacje na stronie internetowej oraz nieudokumentowane rozmowy.

Realizacja Zadania 2 z harmonogramu IPB - przygotowanie wniosku o pozyskanie grantu badawczego konsorcjum E-RIHS

By wyniki badań spoiw malarskich były wiarygodne zaleca się wykonanie ich dwoma metodami. Metoda dostępna na ASP w Krakowie to spektroskopia absorpcyjna w podczerwieni FTIR. Uzupełniającą metodą badania spoiw malarskich jest chromatografia gazowa sprzężona ze spektrometrią mas GC-MS, niedostępna na rodzimej uczelni. Dostęp do szerokiego spektrum badań oferuje konsorcjum E-RIHS w ramach corocznych konkursów. Aplikowałam w takim konkursie (31.10.21, [Załącznik 1](#), [Załącznik 2](#)) z intencją pozyskania możliwości zbadania kilkunastu próbek metodą GC-MS. Mój wniosek nie został niestety rozpatrzony pozytywnie z powodu ograniczonego dostępu do tej metody w Polsce w ogóle. Dostałam informację zwrotną od prof. Piotra Targowskiego - koordynatora konkursu ([Załącznik 3](#)), w której poinformował mnie, że wniosek był formalnie poprawny, a jego odrzucenie wynika z ograniczeń leżących po stronie organizatora konkursu. Okazuje się jednak, że z czasem udało się zwiększyć konsorcjum możliwości realizacji badań przy pomocy metody GC-MS i w najbliższym naborze (w październiku 2023) będzie można wnioskować o dostęp do tej metody w szerszym zakresie niż dotychczas ([Załącznik 4](#) i [Załącznik 5](#)). Oczywiście planuję skorzystać z tej możliwości i po raz kolejny aplikować w konkursie.

I 2022 – I 2023 – urlop macierzyński

IV semestr (II 2023 – IX 2023): dalsze wywiady, badania technologiczne – pobranie próbek

Po powrocie z urlopu macierzyńskiego kontynuuję swoje badania. W pierwszej kolejności realizuję zaplanowane rozpoczęcie badań technologicznych. W okresie II i III 2023 pobieram próbki z obrazów z kolekcji Muzeum ASP i Galerii Zderzak.

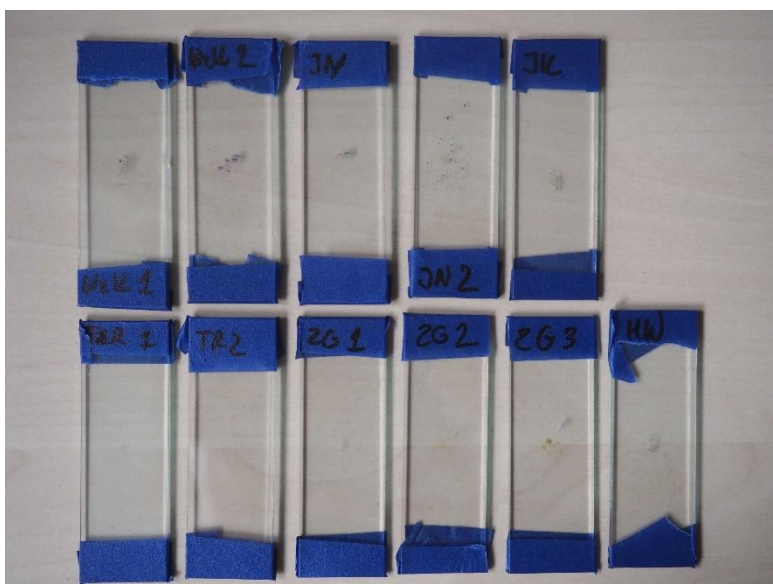
W trakcie tej pracy wykonuję dokumentację fotograficzną i opisową.

Poniżej załączam link do dokumentów zawierających opisy pobranych próbek:

- Muzeum ASP – [PLIK: opis pobranych próbek Muzeum ASP](#)

- Galeria Starmach – [PLIK: opis pobranych próbek Galeria Starmach](#)

Przeprowadzam też kolejne wywiady:

Imię i nazwisko rozmówcy	Opis osoby, daty	Data spotkania
Rafał Pytel	artysta grafik (ur. 1974), syn malarza Zdzisława Pytla (ur. 1933 – zm. 2020)	28.02.23

Równolegle planuję kolejne kroki oraz finalizuję poprzednie działania. Wszystkie pozyskiwane materiały i informacje wymagają uporządkowania i opracowania. Pobieranie próbek jest pierwszym krokiem do przeprowadzenia badań analitycznych pobranej substancji. Wynik analizy uzyskujemy w postaci wykresu-widma, które poddane zostaje interpretacji – określeniu jakiego artysta zastosował spoiwo. Po zebraniu wyników badań będzie można wyciągnąć wnioski w kontekście tematu prowadzonej pracy. Realizacja wywiadów natomiast obejmuje przygotowanie scenariusza i pytań w oparciu o zapoznanie się z biografią artysty (wówczas dostosowuję do konkretnego rozmówcy wyjściową matrycę pytań), przeprowadzenie wywiadu (rozmowę nagrywam przy pomocy rejestratora dźwięku, otrzymuję plik audio) oraz późniejszą transkrypcję rozmowy (dla potwierdzenia załączam dwie przykładowe transkrypcje rozmów – [transkrypcja rozmowy z Marianem Warzechą](#) oraz [transkrypcja rozmowy z prof. Adamem Brinckenem](#)) wraz z wyłusaniem fragmentów, które są wyjątkowo wartościowe dla pracy. Samą realizację wywiadu poprzedza logistyka związana z nawiązaniem kontaktu (najczęściej poprzez pośredniczące osoby, ale też przez dostępne on-line dane kontaktowe czy osobistą znajomość).

PLANY NA NADCHODZĄCY CZAS

W najbliższym czasie, jeszcze w czwartym semestrze, planuję intensywną realizację kolejnych rozmów – udało mi się pozyskać dane kontaktowe do ośmiu osób, teraz jest więc czas na organizację tych spotkań. W zakresie badań technologicznych planuję pobranie próbek z obrazów z kolekcji Galerii Zderzak – jest już to ustalone z właścicielem Galerii. Kroki te chcę zrealizować do końca czerwca 2023. Następnie w okresie letnim będzie zapewne możliwe wykonanie badań analitycznych pobranych próbek metodą FTIR. W październiku natomiast będę aplikować o dostęp do aparatury badawczej stowarzyszenia E-RIHS, by wykonać badania metodą uzupełniającą GC-MS. W międzyczasie na pewno realizowane będą kolejne rozmowy oraz wykonanie ich transkrypcji. Dalsze kroki będą realizowane wg harmonogramu IPB. Pozyskane dane zostaną uporządkowane i osadzone w kontekście zbudowanym w wyniku studiów literaturowych.

Opinia promotora

Prace przy urzeczywistnianiu doktoratu pani Katarzyny Wołczyńskiej przebiegają zgodnie z przyjętym harmonogramem, pomimo zmiany tematu rozprawy doktorskiej, która nastąpiła z inicjatywy doktorantki w III semestrze studiów. Prace wstępne obejmujące tworzenie bibliografii unaocznily doktorantce braki opracowań w temacie spoiw malarskich i farb stosowanych przez artystów polskich w XX w., a analizy zniszczeń współczesnych obrazów oraz konserwacja jednego dzieła o specyficznym rodzaju uszkodzeń uświadomiły, że nie da się pogłębiać wiedzy o problemach konserwatorskich malowideł XX-wiecznych bez wiadomości w tym podstawowym temacie. Ponieważ źródła pisane nie dają odpowiedzi na proste pytanie, czym malowali krakowscy artyści po II wojnie światowej, dlatego doktorantka uznała za palące zbadanie tej kwestii – ważne nie tylko z jej własnej perspektywy, ale przede wszystkim w kontekście przyszłych badań. Podjęcie takiej decyzji na pewno wymagało odwagi. Świadczy o jej rzetelnym i uczciwym podejściu do badań. Uwidacznia rozwój w myśleniu badawczym. Dobór metod badania spoiw jest potwierdzeniem znajomości w tym zakresie. Sporządzenie dokumentacji konkursowej pokazuje, że potrafi podjąć starania o uzyskanie finansowania takich badań. Temat doktoratu wymusza wiele działań o charakterze czysto organizacyjnym, z czym również dobrze sobie radzi. Podkreślenia wymaga jej samodzielność i skuteczność. Doktoranta przygotowała już listę obiektów do badań spoiw, z części zostały pobrane próbki. Ustalono także listę, z zastrzeżeniem, że może ulec zmianie, osób, z którymi chciałaby przeprowadzić wywiady. Kilka wywiadów już się odbyło, a lektura przykładowych pokazuje jak wiele niosą informacji. Żywię nadzieję, że tak sprawnie jak zbiera informacje, tak również będzie je analizować, co zaowocuje w postaci rozprawy doktorskiej.